قۇرئان تىلاۋەت قىلىش

﴿ يَـٰٓأَيُّهَا ٱلۡمُزَّمِّلُ ﴿١﴾ قُمِ ٱلَّيۡلَ إِلَّا قَلِيلٗا ﴿٢﴾ نِّصۡفَهُۥٓ أَوِ ٱنقُصۡ مِنۡهُ قَلِيلًا ﴿٣﴾ أَوۡ زِدۡ عَلَيۡهِ
وَرَتِّلِ ٱلۡقُرۡءَانَ تَرۡتِيلًا ﴿٤﴾ إِنَّا سَنُلۡقِي عَلَيۡكَ قَوۡلٗا ثَقِيلًا ﴿٥﴾ إِنَّ نَاشِئَةَ ٱلَّيۡلِ هِيَ أَشَدُّ وَطۡـٔٗا
وَأَقۡوَمُ قِيلًا ﴿٦﴾ إِنَّ لَكَ فِي ٱلنَّهَارِ سَبۡحٗا طَوِيلٗا ﴿٧﴾ وَٱذۡكُرِ ٱسۡمَ رَبِّكَ وَتَبَتَّلۡ إِلَيۡهِ تَبۡتِيلٗا ﴿٨﴾
رَّبُّ ٱلۡمَشۡرِقِ وَٱلۡمَغۡرِبِ لَآ إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ فَٱتَّخِذۡهُ وَكِيلٗا ﴿٩﴾ وَٱصۡبِرۡ عَلَىٰ مَا يَقُولُونَ وَٱهۡجُرۡهُمۡ
هَجۡرٗا جَمِيلٗا ﴿١٠﴾ وَذَرۡنِي وَٱلۡمُكَذِّبِينَ أُوْلِي ٱلنَّعۡمَةِ وَمَهِّلۡهُمۡ قَلِيلًا ﴿١١﴾ ﴾

﴿ئى كىيىمگە يۆگىنىۋالغۇچى (پەيغەمبەر!) كېچىنىڭ ئازغىنىسىدىن باشقىسىدا، يېرىمىدا ياكى يېرىمىدىنمۇ ئازراقىدا ياكى يېرىمىدىن كۆپرەكىدە ناماز ئوقۇغىن، قۇرئاننى تەرتىل بىلەن (يەنى دانە ـ دانە، ئوچۇق) ئوقۇغىن. ساڭا ھەقىقەتەن تەنتەنىلىك قۇرئاننى نازىل قىلىمىز. شۈبھىسىزكى، كېچىنىڭ قىيامى (يەنى كېچىدە كىشىنىڭ ئىبادەت قىلىشى ئۈچۈن ئۇيقۇدىن ئويغىنىپ تۇرۇشى) ئەڭ ئېغىردۇر، (تىنچ بولغانلىقى ئۈچۈن) كېچىنىڭ قىرائىتى ئەڭ توغرا بولىدۇ. ھەقىقەتەن كۈندۈزى ئىش بىلەن ئالدىراش بولىسەن، (شۇڭا ئىبادەتكە) كېچىسى بېرىلگىن. پەرۋەردىگارىڭنىڭ نامىنى ياد ئەتكىن، (ئىبادىتىڭدا) ئۇنىڭغا تولۇق يۈزلەنگىن. ئۇ مەشرىقنىڭ ۋە مەغرىبنىڭ پەرۋەردىگارىدۇر، ئۇنىڭدىن باشقا ھېچ ئىلاھ يوقتۇر، ئۇنى ھامىي قىلىۋالغىن (يەنى ھەممە ئىشىڭنى ئۇنىڭغا تاپشۇرغىن). ئۇلارنىڭ (يەنى مەككە كۇففارلىرىنىڭ) (سېنى سېھىرگەر، شائىر، مەجنۇن دېگەن) سۆزلىرىگە سەۋر قىلغىن، ئۇلارنى چىرايلىقچە تەرك ئەتكىن﴾.

سۈرە مۇزەممىل 1 ـ، 2 ـ، 3 ـ، 4 ـ، 5 ـ، 6 ـ، 7 ـ، 8 ـ، 9 ـ، 10 ـ ئايەت.

سۆزلۈكلەر تەھلىلى

ٱلۡمُزَّمِّل: (كىيىمگە يۆگىنىۋالغۇچى). تىلشۇناسلار مۇنداق دەيدۇ: «بۇ سۆز كىيىمگە ئورىنىۋالغۇچى، دېگەن مەنىنى ئىپادىلەيدۇ.»

وَرَتِّلِ ٱلۡقُرۡءَانَ: (قۇرئاننى تەرتىل بىلەن ئوقۇغىن). زۇجاج مۇنداق دەيدۇ: «قۇرئاننى تەرتىل بىلەن ئوقۇش ئۇنى دانە ـ دانە قىلىپ ئوچۇق ئوقۇشنى كۆرسىتىدۇ. قۇرئاننى ئوچۇق ئوقۇش ئۇنىڭ پۈتۈن ھەرپلىرىنى ئۆز جايىدا چىقىرىپ ۋە تەجۋىد قائىدىلىرىگە تولۇق رىئايە قىلىپ ئوقۇشنى ئىپادىلەيدۇ.»

ئايەت: قۇرئاننى ئالدىرىماي، دانە ـ دانە قىلىپ، ھەرپلىرىنى تولۇق چىقىرىپ، مەنىلىرىنى مۇلاھىزە قىلىپ ئوقۇشنى ئىپادىلەيدۇ.

نَاشِئَةَ ٱلَّيْلِ: (كېچىنىڭ قىيامى)، بۇ سۆز كېچىلىك ۋاقىتلار، دېگەن مەنىنى ئىپادىلەيدۇ.

زەمەخشەرى مۇنداق دەيدۇ: «كېچىلىك ئىبادەت ئۈچۈن مۆمىنلەر ئۇيقۇدىن ئويغىنىپ ئورنىدىن تۇرىدىغان ۋاقىتلار، دېگەن مەنىنى ئىپادىلەيدۇ.»

أَشَدُّ وَطْـًٔا: (ئەڭ ئېغىردۇر) يەنى كېچىنىڭ ۋاقىتلىرى ناماز ئوقۇغۇچىغا كۈندۈزنىڭ ۋاقىتلىرىدىن ئېغىر كېلىدۇ. چۈنكى كېچە ئۇخلايدىغان ۋە ئارام ئالىدىغان ۋاقىتتۇر. شۇڭا كېچىسى ئىبادەت قىلىدىغان ئادەم ناھايىتى چوڭ جاپا ـ مۇشەققەتنى ئۈستىگە ئالغان بولىدۇ.

ئايەت: كېچىنى ئىبادەت بىلەن ئۆتكۈزۈش، كېچىلىك سائەتلەردە تائەت ـ ئىبادەتلەر بىلەن مەشغۇل بولۇش جانغا ئەڭ ئېغىر ئىشتۇر، لېكىن الله نىڭ دەرگاھىدا ئەڭ تېز قوبۇل بولىدىغان ۋە ئەڭ توغرا ئەمەلدۇر.

وَأَقْوَمُ قِيلاً: (كېچىنىڭ قىرائىتى ئەڭ توغرا بولىدۇ) يەنى ھەق ۋە ساۋاب جەھەتتىن ئالغاندا كېچىدە قۇرئان ئوقۇش ئەڭ توغرا رەۋىشتە داۋام قىلىدۇ. چۈنكى كېچە ئىش ـ ھەرىكەتتىن توختىغان ۋاقىت بولۇپ جىمجىتلىق ھۆكۈم سۈرىدۇ. شۇڭا كېچىدە ئوقۇغان قىرائەت خالىس بولىدۇ، دىل قىرائەتنى چۈشىنىشكە بېرىلىدۇ. كېچىدە قۇرئان تىلاۋىتىنى ئاڭلاش ۋە ئۇنى چۈشىنىش ئۈچۈن ھېچقانداق توسالغۇ مەۋجۇت بولمايدۇ.

سَبْحًا طَوِيلاً: (ئىش بىلەن ئالدىراش)، مۇبەررەد مۇنداق دەيدۇ: «بۇ سۆز، مۇھىم ئىشلار بىلەن مەشغۇل بولۇسەن دېگەن مەنىنى ئىپادىلەيدۇ.»

ئىبنى مەنزۇر «لىسانۇل ئەرەب» ناملىق قامۇسىدا مۇنداق دەيدۇ: «بۇ سۆز، بوش ۋاقىت دېگەن مەنىنى ئىپادىلەيدۇ. قۇرئان كەرىمدىكى ﴿ئىش بىلەن ئالدىراش بولىسەن﴾ دېگەن ئايەت: بوش قالىدىغان ۋە ئىشلىرىڭنى قىلىدىغان ئۇزۇن ۋاقتىڭ بار دېگەن مەنىنى ئىپادىلەيدۇ.»

بەزىلەر مۇنداق دەيدۇ: «بۇ ئايەت: كۈندۈزدە ئېھتىياجلىرىڭنى قامداشقا يېتەرلىك ۋاقتىڭ بار، دېگەن مەنىنى ئىپادىلەيدۇ.»

زۇجاج مۇنداق دەيدۇ: «بۇ ئايەت: ئەگەر كېچىدە ئۇيقۇ ۋە راھەتتىن مەھرۇم قالغان بولساڭ، كۈندۈزدە بوش ۋاقتىڭ بولۇپ، ئۇنى شۇنىڭغا ئىشلەتسەڭ بولىدۇ، دېگەن مەنىنى ئىپادىلەيدۇ.»[1]

[1] ئىمام فەخرۇددىن رازىنىڭ «ئەتتەپسىر ئەلكەبىر» ناملىق تەپسىرى، 8 ـ جىلد، 337 ـ بەت. ئىبنى مەنزۇرنىڭ «لىسانۇل ئەرەب» ناملىق قامۇسى، سبح بۆلۈمى.

www.munber.org

ئىبنى ئابباس مۇنداق دەيدۇ: «بۇ ئايەت: كۆندۈزدە ئۇخلاشقا ۋە دەم ئېلىشقا بوش ۋاقتىڭ بار، شۇڭا كېچىنى ئىبادىتىڭ ئۈچۈن ئايرىغىن، دېگەن مەنىنى ئىپادىلەيدۇ.»①

وَتَبَتَّلْ: (يۈزلەنگىن)، ئۇنىڭ سۆز تومۇرى «تەبەتتۇل» بولۇپ، ۋاقتىنى ئىبادەت ئۈچۈنلا ئايرىش دېگەن مەنىنى ئىپادىلەيدۇ. مەريەم ئەلەيھىسسالامنى مۇشۇ مەنىدە «ئەلبەتتۇل» دەپ ئاتالغان. چۈنكى، ئۇ ئۆزىنى الله تائالاغا ئىبادەت قىلىش ئۈچۈنلا ئاتىۋەتكەن.

هَجْرًا جَمِيلًا: (چىرايلىقچە تەرك ئەتكىن) يەنى ئۇلار بىلەن تەڭ بولمىغىن، ئۇلاردىن يىراق تۇرغىن، ئۇلارنىڭ يامانلىقلىرىغا ئوخشاش رەۋىشتە جاۋاب قايتۇرمىغىن.

ئايەتلەرنىڭ ئومۇمي مەنىسى

الله تائالا ھۆرمەتلىك پەيغەمبىرى مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامغا خىتاب قىلىپ مۇنداق دەيدۇ: ﴿ئى﴾ كىيىمگە پۈركۈنۈپ ئورنىۋالغۇچى! سېنى كۆتۈپ تۇرىۋاتقان كاتتا ئىشقا تۇتۇش قىلىش ئۈچۈن ئورنۇڭدىن تۇرغىن، جاپا ـ مۇشەققەتلىك، قىيىن ۋە ئېغىر كۈنلەر ئۈچۈن تەييارلىنىشقا ئورنۇڭدىن تۇرغىن، راھەت ـ پاراغەت ۋاقتى ئاللىبۇرۇن تۈگىدى، يەڭ ـ يەشلىرىڭنى تۈرۈپ ئورنۇڭدىن تۇرغىن، بىزنىڭ مۇقەددەس ۋەھىيلىرىمىزنى قوبۇل قىلىشقا ئىدىيىۋى تەييارلىق قىلىپ ﴿كېچىنىڭ﴾ ھەممىسىنى ياكى ﴿يېرىمىنى ياكى يېرىمىدىنمۇ ﴿ئازراقىنى﴾ ناماز ئوقۇش، الله قا ئىلتىجا قىلىش ۋە الله دىن قورققان ھالدا ئىبادەت قىلىش بىلەن ئۇخلىماي ئۆتكۈزگىن. چۈنكى بىز تارازىدا ئېغىر توختايدىغان، ئەجرى كاتتا بولغان، جەلپكارلىقى ئاجايىپ كۈچلۈك ۋە سۆز تەبىرى ئىنتايىن پۇختا بولغان بۇ ئۇلۇغ قۇرئاننى ﴿ساڭا﴾ ۋەھيى قىلىمىز. كېچىسى ئورنۇڭدىن تۇرۇپ ناماز ئوقۇغاندا ئۇنى مۇلاھىزە قىلغان ۋە پىكىر يۈرگۈزگەن ھالدا تىلاۋەت قىلغىن، الله دىن قورققان ۋە الله قا يېلىنغان ھالدا دانە ـ دانە قىلىپ ئوچۇق ئوقۇغىن. ﴿كېچىنى﴾ ناماز ئوقۇپ ئۆتكۈزۈش ۋە ئۇنىڭ سائەتلىرىنى تائەت ـ ئىبادەت بىلەن مەشغۇل بولۇپ تۈگىتىش جانغا ھەقىقەتەن ﴿ئەڭ ئېغىر﴾ كېلىدىغان، لېكىن الله نىڭ دەرگاھىدا ئەڭ تېز قوبۇل بولىدىغان ئەمەلدۇر.

ئى مۇھەممەد! ھەقىقەتەن ﴿كۈندۈزى﴾ مۇھىم ئىشلىرىڭ بىلەن ئالدىراش بولۇپ كېتىسەن، شۇڭا ئىبادەتكە كېچىنى ئايرىغىن. ﴿پەرۋەردىگارىڭنىڭ نامىنى ياد ئەتكىن﴾، بۇ ئارقىلىق ئۇنىڭدىن كۈچ ـ قۇۋۋەت تىلىگىن، ئۇنىڭغا ئىبادەت قىلىشقا قاتتىق بېرىلگىن، ئۇنىڭدىن باشقا ھېچكىمگە يۈزلەنمىگىن. ئۇ ياردەم قىلغۇچىدۇر، مەدەت بەرگۈچىدۇر، ئۇ كەرەملىك پەرۋەردىگاردۇر، كاتتىلىق ۋە ئۇلۇغلۇق ئىگىسىدۇر. كىمكى

① ئىمام ئىبنى جەۋزىنىڭ «زادۇل مەسىر فىي ئىلمىتتەپسىر» ناملىق تەپسىرى، 8 ـ جىلد، 392 ـ بەت.

ئۇنىڭغا ئىلتىجا قىلىدىكەن، ھەرگىز زىيان تارتمايدۇ. ئۇنى پۈتۈن ئىشلىرىدا ئۆزەڭگە ﴿ھامىي﴾ قىلىۋالغىن.

ئى مۇھەممەد! قەۋمىڭنىڭ سېنى ئىنكار قىلىشىغا، يولۇڭنى توسۇشىغا، دەۋىتىڭدىن يۈز ئۆرۈشىگە ﴿سەۋر قىلغىن﴾، ئۇلار بىلەن تەڭ بولمىغىن. ئۇلارنىڭ يامانلىقلىرىغا ئوخشاش رەۋىشتە جاۋاب قايتۇرمىغىن. الله ئۇلارغا قارشى ساڭا ياردەم بېرىپ سېنىڭ ئىشىڭغا چىقىش يولى بەرگەنگە قەدەر ﴿ئۇلارنى چىرايلىقچە تەرك ئەتكىن﴾. الله نىڭ ياردىمى ناھايىتى يېقىندۇر.

تەپسىرنىڭ ئىنچىكە ۋە نازۇك نۇقتىلىرى

1 ـ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنى كىيىمگە يۆگىنىۋالغانلىقى بىلەن سۈپەتلەپ چاقىرىشنىڭ ھېكمىتى بولسا، يۇمشاقلىقنى ۋە مۇلايىملىقنى ئىپادىلەشنى مەقسەت قىلىدۇ. چۈنكى ئەرەبلەرنىڭ ئىچىدە ئەنە شۇنداق ئادەت بولۇپ، بىر ـ بىرىگە خىتاب قىلغاندا خىتاب قىلىنغۇچىنىڭ ھالىتىنى سۈپەتلەپ بېرىدىغان سۈپەت بىلەن خىتاب قىلاتتى. ئەلى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ بىر قېتىم فاتىمە رەزىيەللاھۇ ئەنھاغا قېيداپ قېلىپ مەسجىدكە بېرىپ ئۇخلاپ قالىدۇ. ئۇنىڭ بېقىنىغا توپا چاپلىشىپ كېتىدۇ. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام شۇ ئادەت بويىچە: «ئى توپا ئاتىسى! ئورنىڭدىن تۇرغىن، ئى توپا ئاتىسى! ئورنىڭدىن تۇرغىن» دەيدۇ. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام يۇمشاقلىقنى ۋە مۇلايىملىقنى ئىپادىلەپ شۇنداق دېگەن.

2 ـ بۇ يۆگىنىۋېلىشنىڭ سەۋەبى ھەققىدە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مۇنداق دېگەنلىكى رىۋايەت قىلىنىدۇ: «مەن ھىرا غارىغا بىر مەزگىل تۇرۇش ئۈچۈن كەلدىم. مەن بىر مەزگىل تۇرغاندىن كېيىن غاردىن چۈشۈۋېتىپ تۈيۈقسىز چاقىرىلدىم. ئوڭ تەرىپىمگە قارىدىم، ھېچ نەرسىنى كۆرمىدىم، سول تەرىپىمگە قارىدىم، ھېچ نەرسىنى كۆرمىدىم، ئارقامغا قارىدىم، ھېچ نەرسىنى كۆرمىدىم. شۇنىڭ بىلەن بېشىمنى كۆتۈرۈپ ئاسمان تەرەپكە قارىسام، ئىلگىرى ھىرا غارىغا كەلگەن پەرىشتە ئاسمان بىلەن زېمىن ئارىسىغا لىق كەلگەن ئورۇندۇقتا ئولتۇرۇپتۇ. مەن ئۇنىڭدىن قاتتىق قورقۇپ كېتىپ دەرھال ئۆيگە قايتىپ كەلدىم ۋە: مېنى يۆگەپ قويۇڭلار! مېنى يۆگەپ قويۇڭلار، دېدىم. شۇنىڭ بىلەن الله تائالا: ﴿ئى كىيىمگە يۆگىنىۋالغۇچى (پەيغەمبەر!)﴾ دېگەن ئايەتنى ۋە ﴿ئى (ۋەھيى نازىل بولغان چاغدا) كىيىمگە چۈمكىلىۋالغۇچى (پەيغەمبەر!)﴾[1] دېگەن ئايەتنى نازىل قىلدى.»[2]

[1] سۈرە مۇددەسسىر، 1 ـ ئايەت.
[2] ئىمام ئەھمەد، بۇخارى، مۇسلىم ۋە تىرمىزى رىۋايەت قىلغان.

www.munber.org

بۇ يۈگىنىۋېلىشنىڭ سەۋەبى شۇكى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام جىبرىئىل ئەلەيھىسسالامنى ئۆزىنىڭ ئەسلى پەرىشتە سۈرىتىدە كۆرۈپ قاتتىق قورقۇپ كەتكەن.

3 ـ الله تائالا ئۇلۇغ كىتابى قۇرئان كەرىمدە ئۈچ ئىشنى «چىرايلىق» دېگەن سۆز بىلەن سۈپەتلەپ، پەيغەمبىرى مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنى شۇ ئىشقا بۇيرۇدى. ئۇ ئىشلار الله تائالانىڭ مۇنۇ سۆزلىرىدىن ئىبارەت: ﴿(ئى مۇھەممەد! قەۋمىڭنىڭ يەتكۈزگەن ئەزىيەتلىرىگە) چىرايلىقچە سەۋر قىلغىن﴾[①]. ﴿ئۇلارنى چىرايلىقچە تەرك ئەتكىن﴾. ﴿(ئى مۇھەممەد! نادانلار بىلەن تەڭ بولمىغىن، ئۇلارغا) چىرايلىق مۇئامىلىدە بولغىن﴾[②].

چىرايلىقچە سەۋر قىلىش بولسا، دەرت تۆكمەي سەۋر قىلىشنى كۆرسىتىدۇ. چىرايلىقچە تەرك ئېتىش بولسا، ئەزىيەت بەرمەي تەرك ئېتىشنى كۆرسىتىدۇ. چىرايلىق مۇئامىلە قىلىش بولسا، تاپا ـ تەنە قىلماي مۇئامىلە قىلىشنى كۆرسىتىدۇ.

4 ـ سەھىھ ھەدىستە شۇنداق رىۋايەت قىلىنىدۇ: پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام كېچىلىرى ناماز ئوقۇپ مۇبارەك پۇتلىرى ئىششىپ كەتكەن ئىدى. ئائىشە ئۇنىڭغا: الله سېنىڭ ئىلگىرىكى ۋە كېيىنكى گۇناھلىرىڭنى كەچۈرۈۋەتكەن تۇرسا، سەن ئۆزەڭگە مۇشۇنداقمۇ جاپا سالامسەن؟ دەيدۇ. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۇنىڭغا: «مەن شۈكۈر قىلغۇچى بەندە بولمايمەنمۇ؟» دەپ جاۋاب بېرىدۇ. پەرۋەردىگارىمىزنىڭ رەھمىتى ۋە سالامى ئۇنىڭ تاللانغان دوستى ۋە پەيغەمبىرى مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامغا بولسۇن!

شەرىئەت ھۆكۈملىرى

بىرىنچى ھۆكۈم

كېچىسى ناماز ئوقۇش پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا پەرزمىدى؟

الله تائالانىڭ: ﴿كېچىنىڭ ئازغىنىسىدىن باشقىسىدا، يېرىمىدا ياكى يېرىمىدىنمۇ ئازراقىدا ياكى يېرىمىدىن كۆپرەكىدە ناماز ئوقۇغىن﴾ دېگەن سۆزىنىڭ زاھىرى مەنىسى كېچىدە تەھەججۇد ناماز ئوقۇشنىڭ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا پەرز قىلىنغانلىقىنى ۋە بۇ پەرزنىڭ ئۇنىڭغىلا خاس ئىكەنلىكىنى كۆرسىتىدۇ. الله تائالانىڭ سۈرە ئىسرادىكى: ﴿ساڭا نەپلە (ئىبادەت) بولۇشى ئۈچۈن، كېچىنىڭ بىر قىسمىدا (ناماز ئوقۇشقا، قۇرئان ئوقۇشقا) ئويغانغىن﴾[③] دېگەن سۆزىمۇ بۇنى كۆرسىتىپ بېرىدۇ.

الله تائالانىڭ تەھەججۇد ناماز ئوقۇشقا بۇيرۇش بىلەن بىرگە: ﴿ساڭا نەپلە (ئىبادەت) بولۇشى ئۈچۈن﴾ دېيىشى بۇ پەرزنىڭ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا خاس قىلىنغان

---

① سۈرە مەئارىج، 5 ـ ئايەت.
② سۈرە ھىجر، 85 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى.
③ سۈرە ئىسرا، 79 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى.

ئەمەللەردىن ئىكەنلىكىنى كۆرسىتىدۇ. بۇ ئايەتتىكى ”نەپلە“ دېگەن سۆز قىلىسمۇ بولىدىغان، قىلمىسىمۇ بولىدىغان نەپلە ئىبادەتلەرنى كۆرسەتمەيدۇ. ئەگەر ئۇ بۇ مەنىدە بولۇپ قالسا، ئۇ ئىبادەت پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا خاس بولغان بولمايدۇ. بەلكى، تەھەججۇد نامىزىنىڭ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا نەپلە ئىبادەت بولۇشى، ئۇنىڭ ئۈممىتىگە يۈكلەنگەن پەرزلەردىن ئارتۇق ئىبادەت ئىكەنلىكىنى كۆرسىتىدۇ.

مۆمىنلەر پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بىلەن بىرلىكتە تەھەججۇد نامىزى ئوقۇپ، قىيامدا ئۇزاق تۇرغانلىقتىن پۇتلىرى ۋە پاچاقلىرى ئىششىپ كەتكەن ئىدى. كېيىن الله تائالا بۇ ئىبادەتنى مەنسۇخ قىلىپ مەزكۇر سۈرىنىڭ ئاخىرىدا مۇنداق دېدى: ﴿(ئى مۇھەممەد!) شۈبھىسىزكى، پەرۋەردىگارىڭ سېنىڭ ۋە سەن بىلەن بولغانلارنىڭ (يەنى ساھابىلەر) دىن بىر تۈپ ئادەمنىڭ (تەھەججۇد نامىزى ئۈچۈن) كېچىنىڭ ئۈچتىن ئىككى ھەسسىسىدە، يېرىمىدا ۋە ئۈچتىن بىر ھەسسىسىدە تۇرىدىغانلىقىڭلارنى بىلىدۇ، كېچە بىلەن كۈندۈزنىڭ (ئۇزۇنلۇقى) نى الله ئالدىنئالا بەلگىلەيدۇ، سىلەرنىڭ ئۇنى ھېسابلاپ بولالمايدىغانلىقىڭلارنى الله بىلىدۇ، الله سىلەرگە رەھىم قىلدى (يەنى كېچىدە تەھەججۇد نامىزى ئوقۇشنىڭ پەرزلىكىنى) ئەمەلدىن قالدۇردى، تەھەججۇد نامىزىدىن سىلەرگە قولاي بولغاننى ئوقۇڭلار، الله بىلىدۇكى، بەزىڭلار كېسەل بولۇپ قالىسىلەر، بەزىلەر الله نىڭ پەزلىنى تىلەپ (يەنى تىجارەت قىلىپ) يەر يۈزىدە سەپەر قىلىدۇ، يەنە بەزىلەر الله نىڭ يولىدا جىھاد قىلىدۇ، شۇنىڭ ئۈچۈن ئۇنىڭدىن (يەنى تەھەججۇد نامىزىدىن) قولاي بولغاننى ئوقۇڭلار﴾[1].

ئىبنى ئابباس مۇنداق دەيدۇ: «بۇ ئىبادەتنىڭ يولغا قويۇلۇشى بىلەن ئۇنىڭ ئەمەلدىن قېلىنىشىنىڭ ئارىسىدا بىر يىل ئۆتكەن ئىدى.»[2]

بىر قىسىم تەپسىرشۇناسلار مۇنداق دەيدۇ: «قۇرئاندا بۇ سۈرىدىن باشقا ئاخىرى بېشىنى ئەمەلدىن قالدۇرغان سۈرە يوق.»[3]

ئىككىنچى ھۆكۈم

قۇرئاننى سوزۇپ ئاھاڭغا سېلىپ ئوقۇش دۇرۇس بولامدۇ؟

الله تائالا قۇرئاننى تەرتىل بىلەن ئوقۇشقا بۇيرۇدى: ﴿قۇرئاننى تەرتىل بىلەن (يەنى دانە ـ دانە، ئوچۇق) ئوقۇغىن﴾ يەنى ئۇنى ئالدىرىماي، ھەرپمۇھەرپ چىقىرىپ، ئاڭلىغۇچى چۈشىنەلەيدىغان ۋە مەنىلىرىنى مۇلاھىزە قىلالايدىغان شەكىلدە ئوچۇق ئوقۇغىن. قۇرئاننى تەرتىل بىلەن يەنى تەجۋىد قائىدىسىگە چۈشۈرۈپ، ھەرپلىرىنى دانە ـ دانە ۋە چىرايلىق

www.munber.org

[1] سۈرە مۇززەممىل، 20 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى.
[2] ئىمام فەخرۇددىن رازىنىڭ «ئەتتەپسىر ئەلكەبىر» ناملىق تەپسىرى، 8 ـ جىلد، 333 ـ بەت. ئىمام ئىبنى جەۋزىنىڭ «زادۇل مەسىر فىي ئىلمىتتەپسىر» ناملىق تەپسىرى، 8 ـ جىلد، 389 ـ بەت. ئىمام قۇرتۇبىنىڭ «ئەلجامىئ لىئەھكامىل قۇرئان» ناملىق تەپسىرى، 20 ـ جىلد، 33 ـ بەت.
[3] ئىمام ئىبنى جەۋزىنىڭ «زادۇل مەسىر فىي ئىلمىتتەپسىر» ناملىق تەپسىرى، 8 ـ جىلد، 389 ـ بەت. ئىمام قۇرتۇبىنىڭ «ئەلجامىئ لىئەھكامىل قۇرئان» ناملىق تەپسىرى، 20 ـ جىلد، 36 ـ بەت.

چىقىرىپ، ئۇزۇلۇشلىرىنى تولۇق ئىزھار قىلىپ ئوقۇش بولسا، ياخشى ۋە تەلەپكە لايىق ئوقۇش بولۇپ، ئۆلىمالارنىڭ بۇ ھەقتە پىكىر ئوخشىماسلىقى يوق. بىراق قۇرئاننى سوزۇپ ۋە ئاھاڭغا سېلىپ ئوقۇش دۇرۇسمۇ ياكى مەنئى قىلىنغانمۇ؟ دېگەن مەسىلە ئۈستىدە ئۇلارنىڭ پىكىر ئوخشىماسلىقى بار.

فىقھشۇناس ئىماملار بۇ ھەقتە ساھابىلار ۋە تابىئىنلارنىڭ پىكىر ئوخشىماسلىقىغا ئەگىشىپ ئوخشىمىغان قاراشلاردا بولغان بولۇپ، بىز ئۇلارنىڭ قاراشلىرىنى دەلىللىرى بىلەن بىرلىكتە تەپسىلى بايان قىلىمىز.

فىقھشۇناسلارنىڭ قۇرئاننى سوزۇپ ئاھاڭغا سېلىپ ئوقۇش ھەققىدىكى قاراشلىرى:

1 ـ مالىكى ۋە ھەنبەلى مەزھەبىدىكىلەر: قۇرئاننى سوزۇپ ئاھاڭغا سېلىپ ئوقۇش ياخشى ئەمەس دەپ قارايدۇ. بۇ قاراش ئەنەس ئىبنى مالىك، سەئىد ئىبنى مۇسەييەب، سەئىد ئىبنى جۇبەير، قاسىم ئىبنى مۇھەممەد، ھەسەن بەسرى، ئىبراھىم نەخەئى ۋە ئىبنى سىيرىين قاتارلىقلاردىن نەقىل قىلىنغان.

2 ـ ھەنەفى ۋە شافىئىي مەزھەبىدىكىلەر: قۇرئاننى سوزۇپ ئاھاڭغا سېلىپ ئوقۇش دۇرۇس دەپ قارايدۇ. بۇ قاراش ئۆمەر ئىبنى خەتتاب، ئىبنى ئابباس، ئىبنى مەسئۇد ۋە ئابدۇرراھمان ئىبنى ئەسۋەد قاتارلىقلاردىن نەقىل قىلىنغان. تەپسىرشۇناسلاردىنمۇ ئەبۇ جەئفەر تەبەرى ۋە ئەبۇ بەكرى ئىبنۇل ئەرەبى مۇشۇ قاراشتا بولغان.

بىرىنچى قاراشتىكىلەرنىڭ دەلىللىرى

1 ـ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مۇنداق دېگەنلىكى رىۋايەت قىلىنىدۇ: «قۇرئاننى ئەرەبلەرنىڭ ئاھاڭلىرى ۋە ئاۋازلىرى بىلەن ئوقۇڭلار، ئەھلى كىتابلارنىڭ ۋە پاسىقلارنىڭ ئاھاڭلىرى بىلەن ئوقۇشتىن قەتئىي ساقلىنىڭلار. مەندىن كېيىن شۇنداق ئادەملەر كېلىدۇكى، ئۇلار قۇرئاننى غەزەل ئاھاڭىغا ۋە ئۆلۈككە قوشاق قېتىپ يىغلايدىغانلارنىڭ ئاھاڭىغا سېلىپ ئېگىز ـ پەس سوزۇپ ئوقۇيدۇ. قۇرئان ئۇلارنىڭ بوغۇزلىرىدىن ئۆتمەيدۇ. ئەمەلىيەتتە بولسا ئۇلارنىڭ دىللىرى ۋە ئۇلارنىڭ بۇ قىرائىتىدىن ھەيران قالغانلارنىڭ دىللىرى پىتنە ـ پاساتقا تولۇپ كەتكەن.»[①]

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بۇ ھەدىستە مۇشۇ زاماننىڭ كۆپ ساندىكى قارىلىرىنىڭ قىلمىشلىرىغا ئوخشاش قۇرئاننى غەزەل ئاھاڭىغا ۋە ئۆلۈككە قوشاق قېتىپ يىغلايدىغانلارنىڭ ئاھاڭىغا سېلىپ ئېگىز ـ پەس سوزۇپ ئوقۇيدىغانلاردىن خەۋەر قىلغان.

2 ـ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مۇنداق دېگەنلىكى رىۋايەت قىلىنىدۇ: «ئۇلار قۇرئاننى (كۆرۈنۈشتە) چىرايلىق ئاھاڭغا سېلىپ ئوقۇيدۇ، ئۆزلىرىدىن ياخشى ۋە ئەۋزەل

---

① ئىمام تىرمىزى «نەۋادىرۇل ئۇسۇل» ناملىق كىتابىدا ھۇزەيفە ئىبنى يەماندىن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ شۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلغان.

ئوقۇيالمايدىغان بىرىنى ئۆزلىرىگە قۇرئاننى غەزەل ئاۋازىغا سېلىپ ئوقۇپ بېرىش ئۈچۈن ئالدىغا چىقىرىپ قويىدۇ.»[①]

3 ـ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مۇنداق دېگەنلىكى رىۋايەت قىلىنىدۇ: «شەك ـ شۈبھىسىزكى، ئەزان يېنىك ۋە يەڭگىل ئوقۇلىدۇ. ئەگەر سەن يېنىك ۋە يەڭگىل ئەزان ئېيتالىساڭ، ئەزان ئېيتقىن، بولمىسا ئەزان ئېيتمىغىن.»[②]

ئۇلار مۇنداق دەيدۇ: «پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇئەززىننىڭ ئەزاننى سوزۇپ ئاھاڭغا سېلىپ ئوقۇشىنى ياقتۇرمىغان. مانا بۇ قۇرئاننى سوزۇپ ئاھاڭغا سېلىپ ئوقۇشنىڭ تېخىمۇ ياخشى ئەمەسلىكىنى كۆرسىتىپ بېرىدۇ.»

4 ـ ئۇلار يەنە مۇنداق دەيدۇ: «قۇرئاننى غەزەل ئاھاڭغا سېلىپ سوزۇپ ئوقۇش قۇرئاندا يوق نەرسىنى ئۇنىڭغا قوشۇپ قويۇشقا ئېلىپ بارىدۇ. چۈنكى ئاھاڭغا سېلىپ ئوقۇش سوزۇلمايدىغان جايلارنى سوزۇپ، بىر ھەرپنى بىرقانچە ھەرپ قىلىپ ئوقۇشنى تەقەززا قىلىدۇ. مۇنداق قىلىش دۇرۇس ئەمەس. ئۇنىڭ ئۈستىگە ئايەتلەرنى ئاھاڭغا سېلىپ ئوقۇش كىشىلەرنى ئاۋازنىڭ نەغمە ـ ناۋالىرى بىلەن مەشغۇل قىلىپ قويىدۇ، قۇرئان كەرىمنىڭ مەنىلىرىگە دىققەت قىلىش ۋە ئۇنى مۇلاھىزە قىلىشتىن بىخۇتلاشتۇرىدۇ.

ئىمام مالىك نامازدا ئايەتلەرنى سوزۇپ ئاھاڭغا سېلىپ ئوقۇش ھەققىدە سورالغاندا، مۇنداق ئوقۇش ماڭا ياقمايدۇ دەپ جاۋاب بەرگەن. ئۇ يەنە مۇنداق دېگەن: «مۇنداق قىلىش غەزەل ئوقۇغانلىق بولۇپ، ئۇلار پۇل تېپىش ئۈچۈن قۇرئاننى شۇنداق غەزەل ئاھاڭدا ئوقۇيدۇ.»

ئىمام ئەھمەدنىڭ مۇنداق دېيدىغانلىقى رىۋايەت قىلىنىدۇ: «قۇرئاننى سوزۇپ ئاھاڭغا سېلىپ ئوقۇش ماڭا ياقمايدۇ، ئۇنداق قىرائەت قىلىش بىدئەت بولۇپ، ئاڭلاشقا بولمايدۇ.» بىر ئادەم ئۇنىڭدىن: قۇرئاننى سوزۇپ ئاھاڭغا سېلىپ ئوقۇش ھەققىدە قانداق قارايسەن؟ دەپ سورىغاندا، ئۇ سوئال سورىغۇچىغا: ئىسمىڭ نىمە؟ دېگەن. ئۇ: مۇھەممەد، دېگەن. ئىمام ئەھمەد ئۇنىڭغا: ئىسمىڭ سوزۇلۇپ «ئى مۇۋھامىد» دېيىلىشى سېنى خۇشال قىلامدۇ؟ دېگەن.

ئىككىنچى قاراشتىكىلەرنىڭ دەلىللىرى

ھەنەفى ۋە شافىئىي مەزھىبىدىكىلەر قۇرئاننى سوزۇپ ئاھاڭغا سېلىپ ئوقۇشنىڭ دۇرۇسلۇقىغا بىرقانچە دەلىل كەلتۈرگەن بولۇپ، ئۇنى تۆۋەندە قىسقىچە بايان قىلىپ ئۆتىمىز:

[①] سايىسنىڭ «ئەھكامۇل قۇرئان» ناملىق تەپسىرى، 4 ـ جىلد، 194 ـ بەت.

[②] بۇ ھەدىسنى ئىمام دارۇقۇتنى ئىبنى ئابباستىن رىۋايەت قىلغان بولۇپ، ئۇنىڭدا: پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ئەزاننى سوزۇپ ئاھاڭغا سېلىپ ئېيتىدىغان مۇئەززىنى بار ئىدى، شۇڭا پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۇنىڭغا مۇنداق دېگەن... دېيىلىدۇ.

www.munber.org

1 ـ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مۇنداق دېگەنلىكى رىۋايەت قىلىنىدۇ: «قۇرئاننى ئاۋازلىرىڭلار بىلەن گۈزەللىك بېرىڭلار.»[1]

2 ـ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مۇنداق دېگەنلىكى رىۋايەت قىلىنىدۇ: «قۇرئاننى چىرايلىق ئوقۇمىغان كىشى بىزدىن ئەمەس.»[2]

3 ـ ئابدۇللاھ ئىبنى مۇغەففەلنىڭ مۇنداق دېگەنلىكى رىۋايەت قىلىنىدۇ: «پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مەككە پەتھى بولغان يىلى سەپەردە سۈرە فەتھىنى ئۇلاغ ئۈستىدە كېتىۋېتىپ ئوقۇدى، ئۇ بۇ قىرائەتنى ئاھاڭغا سېلىپ ئوقۇدى.»[3]

4 ـ بىر كېچىسى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئەبۇ مۇسا ئەشئەرىنىڭ قىرائىتىنى تىڭشايدۇ. ئۇ ئۇنىڭ بىلەن ئۇچراشقاندا ئۇنىڭغا: «ساڭا داۋۇد ئائىلىسىدىكىلەرنىڭ گۈزەل ئاھاڭى بېرىلىپتۇ» دەيدۇ. بۇنى ئاڭلىغان ئەبۇ مۇسا ئۇنىڭغا: ئەگەر مەن سېنىڭ تىڭشاۋاتقانلىقىڭنى بىلگەن بولسام، قىرائىتىمدە ساڭا پۈتۈن ماھارىتىمنى كۆرسەتكەن بولاتتىم دەيدۇ[4].

5 ـ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مۇنداق دېگەنلىكى رىۋايەت قىلىنىدۇ: «الله ھېچ نەرسىنى بىرەر پەيغەمبەرنىڭ قۇرئاننى چىرايلىق ئاھاڭغا سېلىپ ئوقۇغان ئاۋازىنى تىڭشىغاندەك تىڭشىمىدى.»[5]

6 ـ ئۇلار يەنە مۇنداق دەيدۇ: «شەك ـ شۈبھىسىزكى، قۇرئاننى ئاھاڭغا سېلىپ مۇڭلۇق ۋە چىرايلىق ئوقۇش كىشىلەرنى ئۇنىڭغا بېرىلىپ قۇلاق سېلىشقا جەلپ قىلىدۇ، ئۇلارنىڭ دىللىرىغا تەسىر قىلىدۇ، يۈرەككە يېتىپ بارىدۇ، تەسىرچانلىقى كۈچلۈك بولىدۇ.»

ئىمام تەبەرى مۇنداق رىۋايەت قىلىدۇ: ئۆمەر ئىبنى خەتتاب رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئەبۇ مۇسا ئەشئەرى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇغا: «بىزگە پەرۋەردىگارىمىزنى ئەسلەتكىن» دەيتتى. شۇنىڭ بىلەن ئەبۇ مۇسا قۇرئاننى چىرايلىق ئاھاڭغا سېلىپ ئوقۇيتتى. ئاندىن ئۆمەر: «كىمكى قۇرئاننى ئەبۇ مۇسا ئوقۇغاندەك ئاھاڭغا سېلىپ ئوقۇيالىسا، شۇنداق ئوقۇسۇن» دەيتتى.

ئابدۇللاھ ئىبنى مەسئۇد، ئەلقەمە ئەسۋەدنىڭ قىرائىتىنى ياقتۇرۇپ ئاڭلايتتى. ئەلقەمە ئاۋازى چىرايلىق ئادەم بولۇپ، ئابدۇللاھ ئىبنى مەسئۇدقا قىرائەت قىلىپ بېرەتتى. ئۇ

---

[1] ئىمام ئەبۇ داۋۇد ۋە نەسائى بەرائ ئىبنى ئازىبتىن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ شۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلغان.
[2] ئىمام مۇسلىم رىۋايەت قىلغان.
[3] ئىمام بۇخارى ئابدۇللاھ ئىبنى مۇغەففەلدىن رىۋايەت قىلغان.
[4] ئىمام مۇسلىم ۋە نەسائى رىۋايەت قىلغان. ئىمام نەسائىنىڭ رىۋايىتىدە مۇنداق دېيىلگەن: «كاشكى، ئاخشام سېنىڭ قىرائىتىڭنى تىڭشاۋاتقانلىقىمنى كۆرگەن بولساڭ ھە! ساڭا داۋۇد ئائىلىسىدىكىلەرنىڭ گۈزەل ئاڭاھى بېرىلىپتۇ...»
[5] ئىمام مۇسلىم رىۋايەت قىلغان.

قىرائەت قىلىپ بولغاندا، ئابدۇللاھ ئىبنى مەسئۇد ئۇنىڭغا: «ئاتا - ئانام ساڭا پىدا بولسۇن، يەنە قىرائەت قىلىپ بەرگىن» دەيتتى.

مانا بۇلار ئىككى تەرەپنىڭ دەلىللىرىنىڭ خۇلاسىسى ۋە يىغىندىسى بولۇپ، ئەگەر سەن ئىنچىكىلەپ قارايدىغان بولساڭ، ئۇلارنىڭ ئارىسىدىكى پىكىر ئوخشىماسلىقىنىڭ نېگىزلىك جەھەتتىن ئەمەس، شەكىل جەھەتتىن ئىكەنلىكىنى كۆرىۋالالايسەن.

فىقھشۇناسلارنىڭ ھەممىسى قۇرئاننى تەجۋىد ئەھكاملىرىغا رىئايە قىلماستىن، سوزماي ئوقۇيدىغان يەرلەرنى سوزۇپ، سوزۇپ ئوقۇيدىغان يەرلەرنى سوزماي، تۇم ئالىدىغان ھەرپلەرنى ئىنچىكە ئېلىپ، ئىنچىكە ئالىدىغان ھەرپلەرنى تۇم ئېلىپ، بىرىكتۈرۈپ ئوقۇيدىغان يەرنى بىرىكتۈرمەي، تولۇق چىقىرىپ ئوقۇيدىغان يەرلەرنى تولۇق چىقارماي ئوقۇغانغا ئوخشاش ئۆزىنىڭ بىلگىنىچە نەغمە - ناۋا ئاھاڭىغا سېلىپ سوزۇپ ئوقۇشنىڭ ھارام ئىكەنلىكىگە بىردەك ئىتتىپاقتۇر. بۇ زاماننىڭ بەزى نادان قارىلىرىنىڭ قىلغىنىغا ئوخشاش، قىرائەت قىلىشتىن پەقەت تىلاۋەت ھۆكۈملىرىگە ۋە ئۇنىڭ ئەدەپ - قائىدىلىرىگە پەرۋا قىلماستىن، ئاۋازنى چىرايلىق چىقىرىپ ئاھاڭغا سېلىپ سوزۇپ ئوقۇشنى مەقسەت قىلسا، بۇنىڭ ھارام ئىكەنلىكىدە ھېچكىم شەك قىلمايدۇ.

ئەمما قىرائەتنى سوزۇپ ئاھاڭغا سېلىپ ئوقۇش چىرايلىق قىرائەت قىلىشنى، ھەرپلىرىنى چىڭقالماستىن، بەك سوزۇۋەتماستىن، ئۆز جايلىرىدىن توغرا چىقىرىپ، تەجۋىد ھۆكۈملىرىنى ئەمەلىيلەشتۈرگەن، توختايدىغان ۋە سوزۇپ ئوقۇيدىغان جايلارغا رىئايە قىلغان ئاساستا ئوقۇشنى مەقسەت قىلسا، بۇنى ھېچكىم ھارام دېمەيدۇ. چۈنكى چىرايلىق ئاۋاز قۇرئاننىڭ گۈزەللىكىنى تېخىمۇ ئاشۇرىدۇ. قىرائەتنىڭ كىشىنىڭ دىلىغا تەسىر قىلىش رولى بار. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بىر قىسىم ساھابىلىرىنىڭ قىرائىتىنى تىڭشاپ، ئۇنىڭ چىرايلىق ئاۋازىنى ياقتۇرۇپ قالاتتى. ھەتتا ئۇ ئەبۇ مۇسا ئەشئەرىگە: «ساڭا داۋۇد ئائىلىسىدىكىلەرنىڭ گۈزەل ئاھاڭى بېرىلىپتۇ» دېگەن.

الله ھەر ئىشتا مۇۋەپپەقىيەت قازاندۇرغۇچىدۇر، توغرا يولغا يېتەكلىگۈچىدۇر.

شۇنىڭ بىلەن بۇ كىتابنىڭ ئىككىنچى قىسمى تۈگىدى.

ئاخىرقى سۆزىمىز: «جىمى ھەمدۇسانا ئالەملەرنىڭ پەرۋەردىگارى الله قا خاستۇر، الله سەردارىمىز مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامغا، ئۇنىڭ ئائىلە - تاۋابىئاتلىرىغا، ۋە پۈتۈن ساھابىلىرىگە رەھمەت قىلسۇن!» دېيىشتىن ئىبارەتتۇر.

مەككەتۇلمۇكەررەمە، شەرىئەت ۋە ئىسلام دەرسلىرى پاكولتېتى

www.munber.org